

МЪГЛЯВИНАТА РОДИНА

Виолета Дечева

Когато в средата на миналата година обявихме второто издание на *Конкурс за нова пиеса* на Нов български университет на тема „Родината“, имахме пълното съзнание, че реакциите няма да са еднозначни и еднопосочни. Така и стана. Мненията се разцепиха доста рязко на *pro* и *contra*. Едни казваха: „Каква е тази тъпа тема? Сега всякакви националисти графомани ще си пратят творенията и да видим какво ще ги правите.“ Други се застъпиха: „Страхотна тема! Поемате риск, но е интересно какво ще излезе.“ Имаше и умерени скептици, които иронично ни предупреждаваха да сме готови за сюжети с ханове, чанове и гаванки, както и за недвусмислени политически провокации.

Реалността в родината обаче ни изненада. Нито едно от тези предупреждения не се сбъдна. Изглежда, че националистите – независимо дали са графомани, или не – изобщо не се интересуват от драматургия, или поне от това да създават такава. Предпочитат да използват вече канонизираните в българската традиция пиеси по свой начин. Че поехме риск, е факт – риск колкото заради политическите (зло)употреби с тази тема, толкова и заради гнусливостта на интелигенцията от нея. Очакванията да получим нещо особено впечатляващо и изненадващо – като фабула, идея, герои или драматургична форма – също не се оправдаха. Изненадващо беше, че вместо да ни затрупат със славни царски сюжети и пиеси с герои от далечното минало, авторите бяха избрали по-близката история. Слава богу, не получихме и политически провокации, което означава, че или изкуството ни е напълно деполитизирано, или политическите субекти са напълно безразлични към изкуствата, в частност – към театъра и драматургията.

И все пак, защо „Родината“? Нашият конкурс е тематичен, а изборът на тема според нас би трябвало да поставя съществен за обществото ни и въобще за човешкото съществуване проблем. За първото издание избрахме невралгична за българското общество тема, която същевременно стои като универсална ценност – *справедливостта*. За второто избрахме *родината*, защото смятаме, че работа на интелектуалците, на интелигенцията, на изкуствата е да осмислят такива фундаментални за модерния човек понятийни конструкти и да рефлектират промените в тях през времето. А те сякаш изоставиха тази работа. И докато повечето смятаха, че в процеса на глобализация „родина“ е изчезващо понятие, новите партийните строители си го присвоиха. Ето защо избрахме да провокираме пишещите именно с тази тема, защото тя продължава да е конститутивна за идентичността на човека днес. Каквито и промени да са настъпили в живота му, родината назовава онова нещо, във връзка с което всеки се пита „Кой съм аз и защо съм такъв?“ Събитията през

последните години както в Европа, така и в света все по-настойчиво наложиха преосмислянето на тази част от нашата идентичност (лична и колективна), както и на символите, сюжетите и героите, с които я свързваме.

В българската култура представянето на *родината* в текстове, визия или музика има дълга и богата традиция. Емблема на модерното българско изкуство от 20-те години на XX век е *Родното* и движението *Родно изкуство*, за да назова само един пример от тази богата традиция. Колкото и противоречиви примери да откриваме в нея, както и да се е разбирало в нея *родното*, тя винаги показва *как* си представяме самите себе си и света, как виждаме себе си в обществото, в което живеем. Очаквахме новите драматургични творби да дадат творчески израз на тази представа, мислейки съвременния свят най-вече от универсална гледна точка, но също и от най-неочаквани локални перспективи, включително и иронични.

Какво получихме? Макар да ми е трудно да кажа, че темата за родината е отключила сюжети, отправящи предизвикателство към вече съществуващите представи и нагласи в българската култура, все пак намирам картината, която съставиха получените над 60 пиеси, за много интересна като цяло.

На първо място, за повечето автори тя очевидно се оказва сериозна *провокация*, защото ги накара за пръв път изобщо да си поставят този въпрос. В пиесите си те се опитват да намерят вход към това понятие – някаква представа, усещане, преживяване, или с други думи – опитват се изобщо да намерят за себе си образ, идея, фабула, персонажи, чрез които да въплътят отношението си към родината и към самите себе си и да го представят. Казано иначе, в тези текстове *родината* се оказва мъглявина, неясна категория, която повече обърква, отколкото прояснява разбирането за това *кой съм аз, кои сме ние*. Два от текстовете, които бяха номинирани за участие в *Лабораторията за писане на пиеси*, изразяват по различен жанров начин тъкмо тази тенденция: това са „Експедицията“ от Магда Борисова и „Три сестри без Чехов, но с чайка“ от Сабина Стефанова (Лора Шварц). В единия случай родината е представена през конструиран като за куклена сцена игрови антиутопичен сюжет, а в другия – чрез откровена перформативна игра, която я показва като изпразнено от значимост място, като означаемо без означаващо, празна „сцена“, свободна автореферентна театрална игра. Това объркване, предизвикано от темата „Родината“, е не толкова знак за универсалистка нагласа у авторите, която произвежда смислени глобални идеи и сюжети, колкото говори за оттегляне, дори за отказ тази тема да се рефлектира – нещо, което, както казах по-горе, е по определение занимание на интелигенцията, на пишещите, на мислещите хора в българската култура.

На второ място, не се оправдаха – слава богу! – страховете, че ще има масово използване на исторически сюжети от типа „от Аспарух до наши дни“. Доколкото обаче в българската драматургия от Иван Вазов до Никола Русев историческите сюжети имат ключово значение

и присъствие (нека само погледнем българския драматургичен канон!), подобно отсъствие е само по себе си факт, заслужаващ внимание. Какво в действителност се случва? Може би наблюдаваме умора и отвращение от този тип сюжети? Ако съдим по рекламните клипове, туристическата индустрия, графитите, медийните сюжети и и дискурс – едва ли. Според мен е друго. По-вероятно става дума просто за непознаване на историята и историческите сюжети извън медийните клишета. А също би могло изобщо да липсва интерес към миналото. С интереса към българската история обаче обикновено се свързва колективната идентичност – родното, родът, домът и т.н. И отсъствието на този исторически тип сюжети очертават криза в традиционната саморефлексия, която обичайно обозначава т. нар. национална гордост, основаваща се на „славната българска история“. Трудно е да се каже какви са причините за тази криза в няколко изречения. За мен обаче ясно е едно: този тип (исторически) наратив за героите и колективните разкази в българската история е изоставен от интелигенцията (или поне от пишещите пиеси в България днес) изцяло в ръцете на разигравания от политическите партии националистически дискурс, независимо че последните го представят единствено в драматични клиширани образи и истории, както и в туристическо-кичозни етнографски инсценировки.

Един от най-интересните текстове за сцена, които получихме, сюжетиращ върху българското минало и историята на ХХ век, бе „Майка“ от Валентина Евтимова (Валентина Щайн). Той представя грижата на една жена за български евреи по време на депортацията им от Лом през 1943 г. Интересното е, че авторката не живее в България, а в Германия, при това повече от 12 години, и дистанцията във времето – а също и в чувствителността към тази тема спрямо живеещите в България – със сигурност е оказало значение при избора на сюжета и начина на неговото структуриране. Това бе третата пиеса, номинирана за участие в *Лабораторията* на Конкурса.

На трето място, мисленето на живота в България чрез миналото е представено в една съвсем неголяма част от получените пиеси най-вече чрез сюжети от периода на 90-те или от по-дългото време на т. нар. „Преход“, тъй като този период се преживява като оказващ най-непосредствено влияние върху българското настояще.

Четвърто, сериозна част от текстовете фабулират върху темата за емиграцията и обезлюдените села. По време изборът на тези теми произтича също от промените в българското общество през 90-те. Интересно е, че т. нар. „селска“ линия в българската драматургия е традиционна и тя представя селото като идеализирано пространство, като „лоно“ на българското и родното. В този смисъл, ако се вгледаме в емигрантската линия на писане, породена предимно от 90-те, в нея обезлюдените села присъстват като преобърнат символ на родното – буквално като обезлюден топос. Не бих казала обаче, че в тази група имаше дори една пиеса, която да се откроява.

Последна в този ред оставих най-голямата група пиеси, която получихме. В нея *родината* е представена като територия на патологичното, а съществуването в нея – като живот в девиантното. Целия

спектър от отклонения в човешкото поведение и психика авторите представят чрез герои и сюжети в логиката на психологическата пиеса или психодрамата. Имаше и черни комедии, но като цяло комедийният жанр остана без особено интересни прояви.

Наградата на конкурса за 2018 г. бе поделена между две пиеси. Това са „Пет“ от Таня Шахова, която представлява преосмисляне на канона и продължение на Йовковата „Боряна“ в стилистиката на 90-те, и „Исмаил“ от Ясен Василев – интересен поетичен поглед към библейската история за Аврам и Сара. В мотивите си академичното жури изтъкна, че решението да поделат наградата е ясен израз на подкрепата, която Конкурсът на НБУ за нова пиеса дава на два еднакво провокативни към сцената типа драматургично писане, които същевременно представят два много различни погледа към болезнената днес тема за родината и родното.

Решението отразява убеждението ни, че днес повече от всякога е нужно да мислим своята идентичност в една по-универсална перспектива, без при това да забравяме преосмислянето на своите национални митове, свързващи ни с българското минало.

И така, може да се каже, че в писането за сцена цяла една традиционна линия на мислене за родината и родното чрез колективната памет, утаена в сюжети от историята, е ако не прекъсната, то поне изпаднала в сериозна криза. Тази линия е усвоена изцяло от политическите партии и от разпространяваните от тях наративи. Изключението бе пиесата „Майка“, но авторката ѝ неслучайно не живее в България. От тази гледна точка родината е носталгично привиквано спасително място, което обаче е и безвъзвратно изгубено.

Иначе *родното* се възприема враждебно и болезнено – като нещо чуждо и най-вече неуютно, като пространство на неврози, отклонения, абсурди и патология. Родният дом изобщо няма (нов) образ. Доколкото изобщо е представен в селските сюжети, които обикновено носят символиката на родното, на корена, уюта, топлината, този дом се предава като празен. Той е напуснат от децата. Домът и родината като синоними в този смисъл ни карат да осъзнаем представянето на родината от драматурзите като пуст, празен дом, празно място, а обитателите му, избрали своя дом по други места – като безродни или обезродени, останали без родина. Както казах, тук се намесва т. нар. емигрантска линия, но тя също няма общо с Вазовите хъшове, които страдат заради родината, а показва едни по-скоро отчуждени наблюдатели.

Родината дори няма географски очертания. Тя също не е нещо, във връзка с което човек се чувства уютно, щастливо, което преживява интимно. Тя е някакво празно място. Тя е мъглявина – образуване, което излъчва светлина, но не е звезда, а е смесица от втвърдени газове и прах. И все пак, това образуване седи в някакъв личен и общественно-политически космос като „мъглявината *Родина*“. Оттук и няма защо да се чудим, че родината като понятиен конструкт е подложена на толкова много партийни спекулации.

Конкурсът на НБУ за нова пиеса има стратегическа визия за подкрепата на драматургията в България. Той провокира развитието на драматургичната форма, като всяка година обявява различна, значима за човешкото битие и общество тема. В своята последна фаза той се грижи и за *реализацията* на наградените в конкурса пиеси. По този начин се затваря пълният цикъл в процеса между пишещия драматург и сцената. В изпълнение на своята мисия Конкурсът получи от самото начало обществена подкрепа в лицето на БНР: радиотеатърът на програмата „Христо Ботев“, основен партньор на конкурса, поставя наградените творби. Така новите български пиеси получават разпространение в различна форма и достигат до максимално широка аудитория.

Конкурсът за нова пиеса е също така проект, подкрепен от *Централния фонд за стратегическо развитие на НБУ*, а това е гаранция, че би могъл да се превърне в ефективен инструмент за дългосрочна подкрепа на драматургията в България. Интегрирането на този конкурс в живота на университетската общност му осигурява трайна и благоприятна среда за развитие. Пишещите, знаещите, поставящите, правещите, играещите и учещите драматургия, театър, изкуства се срещат в името на трайното развитие на новата драматургия в България. Затова и *Конкурсът за нова пиеса* е повече от поредния конкурс за българска драма. Той е *стратегически проект* в подкрепа на писането на пиеси изобщо. И доколкото логосът е в основата на изкуствата, доколкото драматургията смислополага, а театърът интерпретира, преосмисля и създава произведенията си въз основа на словото, то с подкрепата за драматургията НБУ следва мисията си да гарантира развитието на българската куртура в един глобален свят.

Не на последно място, проектът „Конкурсът на НБУ за нова пиеса“ с успех гради и поддържа връзка между пишещите и поставящите в своята втора фаза – *Лабораторията за писане на пиеси*, в която право на участие получават номинираните от академичното жури автори. Тази връзка – между пишещите драматургия и правещите театър – е изгубена в България: тя е не просто скъсана и липсват политики за възстановяването ѝ, на нейно място зее хиатус. Затова и за конкурса е важно тя да бъде създадена. В тази перспектива не е чак толкова съществено кой ще спечели наградата, макар че всеки участник, разбира се, желае да получи „лавровия венец“. Най-важното нещо в Конкурса е участието на номинираните в *Лабораторията*, в рамките на която авторите работят заедно за седмица в среда, предоставяща им творчеството, свободата и възможността да проиграт своите текстове от гледна точка както на колегите си, така и най-вече на водещия – човек от театъра с доказан опит и значими постижения в работата си с драматургията. Миналата година това беше Боян Папазов – класическо име в българската драматургия. Тази година ръководител на *Лабораторията* беше Явор Гърдев. Затова и неговото слово при откриването ѝ предговаря този том с пиеси.

Подобно нещо – проверка на собствения текст за сцена сред колеги и под ръководството на драматург, режисьор или актьор – НБУ предложи на драматурзите в България за пръв път през 2017 г. Финалните варианти на текстовете им се издават от издателството

на НБУ в поредицата с пиеси на конкурса, която се разпространява безвъзмездно в театралната мрежа. Ето защо „Пиеси за родината“ е вторият сборник с пиеси от *Лабораторията за писане на пиеси* на Конкурса на НБУ за нова пиеса, който е вече реалност. А след като тази реалност е вече налице, няма съмнение, че от нея рано или късно ще се родят и други, нови, различни театрални реалности.

Все едно дали в родината, или извън нея.